

KS. WITOLD KUJAWSKI

NABYTKI TERYTORIALNE DIECEZJI WŁOCŁAWSKIEJ WEDŁUG BULLI *VIXDUM POLONIAE UNITAS* Z 1925 r.

Diecezja włocławska, w ciągu swojej bez mała tysiącletniej historii, przechodziła kilka razy znaczące zmiany granic. Najważniejsze to z 1818 r. i 1925 r. Pierwsza data to rozpoczęcie nowej fazy diecezji, zwanej diecezją kujawsko-kaliską, kiedy to otrzymała diecezja duże obszary należące wcześniej do archidiecezji gnieźnieńskiej. Było to konsekwencją rozbiorów Polski. Gniezno bowiem ze stosunkowo niewielką liczbą parafii znalazło się w zaborze pruskim, a znacznie większa ich część została włączona do zaboru rosyjskiego, czyli do Królestwa Polskiego. Odwrotna poniekąd sytuacja nastąpiła w diecezji kujawsko-pomorskiej, bowiem Włocławek znalazł się w Królestwie Polskim, zaś większa część diecezji, Kujawy Północne i cały archidiakoniat pomorski został poddany Prusom. Bulla cyrkumskrypcyjna *Ex imposita nobis* z 1818 r. owe liczne parafie odłączone linią granicy politycznej od Gniezna, włączyła do diecezji włocławskiej, nazwanej teraz diecezją kaliską albo włocławską, a najczęściej kujawsko-kaliską.

Rok zaś 1925 przyniósł zmianę określoną bullą *Vixdum Poloniae unitas*¹, kiedy to głównie kosztem naszej diecezji utworzono nową diecezję w Częstochowie i powiększono powołaną do istnienia w 1920 r. diecezję w Łodzi².

Jak zawsze przy takich zmianach, gdy idzie o terytorium i o liczbę wiernych, diecezje mogą albo tracić, albo zyskiwać.

W odniesieniu do interesującej nas diecezji włocławskiej w granicach ustalonych w 1925 r., diecezja straciła na rzecz wspomnianych diecezji około jednej trzeciej swojego stanu posiadania³. Jako rekompensatę, jednak znacznie mniejszą, otrzymała trzy dekanaty, z nich dwa niepełne. Było to dwadzieścia parafii z diecezji płockiej, a mianowicie częściowo dekanat lipnowski i mazowiecki oraz z diecezji łódzkiej dekanat kłodawski, który obejmował 8 parafii⁴.

W niniejszym artykule chcemy przedstawić dekanaty i parafie, jakie w 1925 r. zostały przyłączone do diecezji, która w bulli otrzymała jednoznaczny nazwę diecezji wrocławskiej.

Trzeba jednak na początku powiedzieć, że włączenie tych dekanatów było wynikiem nie tyle rekompensaty za oddane parafie, ile koniecznością ze względu na ich położenie. Parafie z diecezji płockiej weszły w skład diecezji wrocławskiej głównie ze względu na ich położenie w sąsiedztwie Włocławka, a może i z tym się liczone, że część z nich dawniej do Włocławka należała, zaś dekanat kłódawski diecezji łódzkiej wcinął się klinem w diecezję i jego włączenie poprawiało konfigurację granic diecezji.

Po tych uwagach wstępnych możemy przejść do omówienia „nabytków” diecezji. Zajmiemy się najpierw najbliższymi stolicy diecezji parafiami zawiślańskimi. Zostały one wyłączone z diecezji płockiej. Kiedy na spotkaniach episkopatu polskiego planowano zmiany, biskup płocki Antoni Julian Nowowiejski⁵ godził się na uszczuplenie swojej diecezji o parafie należące do dekanatów w Lipnie i Mazowszu, ale jako pewien warunek postawił powrót do diecezji płockiej parafii Duninów. Trzeba powiedzieć, że w swojej historii parafia duninowska była związana z diecezją w Płocku, a do wrocławskiej włączona została w 1800 r.⁶ Temu życzeniu biskupa płockiego stało się zadość i Duninów wrócił do dawnej swojej diecezji⁷.

Tereny zawiślańskie diecezji płockiej, w ziemi dobrzyńskiej leżące, nie mogły bowiem być dla diecezji wrocławskiej obojętne i to nie tylko ze względu na ich bliskość. Bowiem kilka z nich miało związki historyczne z diecezją we Włocławku.

Najpierw należy przypomnieć spór toczony pomiędzy diecezjami we Włocławku i w Płocku o trzy parafie leżące w bezpośrednim sąsiedztwie Włocławka, tyle że po przeciwnym brzegu rzeki Wisły. Diecezja płocka zasadniczo swoją zachodnią granicę miała na Wiśle. Jednak biskupi wrocławscy rościli pretensje do parafii w Szpetalu, w Bobrownikach oraz do dwóch wsi należących do parafii Przypust. Wprawdzie sam Przypust położony był już na lewym brzegu Wisły, ale miał dwie wsie po drugiej stronie⁸. Spór toczył biskup wrocławski Gerward⁹ i płocki Florian z Kościelca¹⁰.

Konflikt o te parafie był rozpatrywany w 1321 r. przez sędziów polubownych w osobach arcybiskupa gnieźnieńskiego Janisława i biskupa poznańskiego Domarada, którzy dnia 3 września tegoż roku w Rawie wydali wyrok na korzyść diecezji wrocławskiej. Orzekli bowiem, że liczne miejscowości należące do pocysterskiej parafii św. Gotarda w Szpetalu, parafia Bobrowniki i zawiślańskie wsie parafii Przypust, należą do diecezji

włocławskiej¹¹. Wyrok ten został potwierdzony przez Stolicę Apostolską w 1327 r. przez papieża Jana XXII¹², gdy w diecezji włocławskiej był już biskupem Maciej Gołańczewski¹³

Parafia w Szpetalu była bardzo rozległa i w przyszłości wyłoniły się z niej nowe parafie w Zadusznikach, Chełmicy i Ostrowitem.

Jednak zainteresowanie biskupów z Włocławka terenami zawiślańskimi w ziemi dobrzyńskiej nie ograniczyło się tylko do tych parafii. Na terenie tej ziemi od najdawniejszych czasów mieli biskupi kujawscy swoje dobra stołowe leżące w parafiach Nowogród, Ciechocin, Dobrzejewice z filią z Złotorii¹⁴. Ponieważ często tam przebywali, zwłaszcza w Ciechocinie, gdzie mieli nawet swoją letnią rezydencję, spotykali się z podwójną niedogodnością. Najpierw prawo kościelne wymagało rezydencji biskupów na terenie swojej diecezji. Po wtóre, jeżeli chcieli spełniać tam posługi biskupie, musieli mieć zgodę biskupa miejscowego, czyli z Płocka. Dlatego pragnienie i starania, aby wspomniane parafie włączyć kanonicznie także do diecezji włocławskiej. Naturalnie musieli zyskać dla tych planów przychylną opinię najpierw biskupów z Płocka oraz tamtejszej kapituły katedralnej, a potem zatwierdzenie Stolicy Apostolskiej, bo tylko ta mogła przeprowadzać zmiany granic diecezji.

Okazja taka nadarzyła się, gdy w diecezji włocławskiej był biskupem Maciej Łubieński¹⁵, a w Płocku jego rodzony brat Stanisław¹⁶. Samej treści rozmów, a także być musiały i to nie tylko pomiędzy braćmi biskupami, nie znamy. Zabiegi te jednak okazały się owocne i ta zmiana nastąpiła 4 maja 1633 r. i to polubownie. Biskup płocki zgodził się na wydzielenie z diecezji płockiej parafii w Nowogrodzie, Ciechocinie, Dobrzejewicach i Złotorii¹⁷. Naturalnie do tego była potrzebna opinia kapituły katedralnej płockiej¹⁸. Kapituła włocławska mogła jedynie z aprobatą przyjąć te proponowane zmiany, co też uczyniła już 10 maja 1633 r. na swoim tygodniowym posiedzeniu¹⁹. Do ważności kanonicznej tej zmiany konieczna była zgoda papieska. Chcąc więc uzyskać ważność tych ustaleń, biskup Maciej Łubieński zwrócił się do Stolicy Apostolskiej o nadanie im sankcji kanonicznej, a uczynił to przy okazji sprawozdania ze stanu diecezji w tymże 1633 r.²⁰ Ostatecznie papież bullą *Ex iniuncto nobis desuper* z dnia 5 października zaaprobował zmiany, zgadzając się z tym, że są one korzystne dla obydwu diecezji i że jest na to zgoda kapituł katedralnych²¹.

Te więc parafie, razem z dawnymi w Bobrownikach i Szpetalem, z którego wyłoniły się trzy nowe, tworzyły dekanat bobrownicki diecezji kujawsko-pomorskiej. Już przy pierwszej wizytacji kanonicznej tych parafii, zarządzanej jeszcze przez biskupa Macieja, ale kończącej się ten przeszedł

już na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, poznajemy dekanat bobrownicki, który składał się z parafii zawiślańskich, a więc z Bobrownik, Chełmicy, Zadusznik, Ostrowitego, Szpetala oraz Ciechocina, Dobrzejewic i Nowogrodu²². Tak było do 1818 r., gdy bulla *Ex imposita nobis* włączyła je do diecezji płockiej. Teraz, w 1925 r., mogły one wrócić do dawnej diecezji, a także kilkanaście innych okolicznych parafii, jakie bulla *Vixdum Poloniae unitas* przypisała do diecezji wrocławskiej.

Świadomie pomijamy w tym miejscu omawianie prac biskupów polskich nad przygotowaniem projektów zmian, a zaczęły się one jeszcze podczas trwania wojny światowej, gdy zarysowywała się możliwość odzyskania przez Polskę niepodległości. Zanim przesłano do Rzymu projekt zmian, biskupi już ustalili nowy kształt diecezji. Propozycje te były już znane, gdy zawierano 10 lutego 1925 r. konkordat pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską²³. Ale jeszcze 20 sierpnia 1925 r., już po podpisaniu konkordatu, biskup podlaski Henryk Przeździecki, który kierował przygotowaniem projektu, zwrócił się do biskupów, w tym i do biskupa we Wrocławku, podając jakie dekanaty mają tworzyć w przyszłości diecezję, prosząc, aby wprowadził ewentualne poprawki.

Według tego projektu diecezję wrocławską miały tworzyć dekanaty: 1) wrocławski (bez parafii Duninów), 2) brzeski, 3) chodecki, 4) nieszawski, 5) piotrkowski (Piotrków Kujawski), 6) radziejowski, 7) kaliski, 8) koźmiński, 9) stawiszyński, 10) stawski, 11) izbicki, 12) kolski, 13) koniński, 14) tuliszowski, 15) sieradzki, 16) szadkowski, 17) warcki, 18) złoczewski, 19) słupecki, 20) zagórowski, 21) turecki, 22) uniejowski (bez parafii Bałdrzychów i Wartkowice), 23) kłódawski (ten z diecezji łódzkiej), oraz parafie (z diecezji płockiej, należące do dekanatu lipnowskiego i mazowieckiego, ale nie całe te dekanaty): 1) Bobrowniki, 2) Chełmica Wielka, 3) Ciechocin, 4) Czernikowo, 5) Dobrzejewice, 6) Działyn, 7) Grochowalsk, 8) Karnkowo, 9) Kikół, 10) Lipno, 11) Łążyn, 12) Mazowsze, 13) Nowogród, 14) Osiek nad Wisłą, 15) Ostrowite, 16) Szpetal Górny, 17) Sumin, 18) Wielgie, 19) Wola, 20) Zaduszniki²⁴.

Widać z powyższego, że wszystko zostało właściwie powiedziane i ustalone. Ponieważ biskupi poprawek już nie wnosili, dlatego episkopat polski wysłał do Rzymu odpowiedni dokument zatytułowany *Propositum delimitationis iam existentium in Republica Poloniae provinciarum ecclesiasticarum dioecesiumque nec non erigendarum novarum provinciarum dioecesiumque*²⁵. Ponieważ jest zrozumiałe, że Stolica Apostolska korzysta z pomocy tych, co znają sytuację i potrzeby na miejscu, należało się spodziewać rychłego określenia nowych granic kościelnych w Polsce.

Nowe granice kościelne w Polsce zostały wprowadzone bullą *Vix-dum Poloniae unitas* z dnia 28 października 1925 r. Postanowienia te, w odniesieniu do interesujących nas terenów zawiślańskich, zgadzały się z przyjętą, wyżej wspomnianą, propozycją. Bulla ta przypisywała także do diecezji włocławskiej tych kapłanów, którzy tam pracowali.

W cytowanym wyżej wykazie dekanatów, jakie miały tworzyć diecezję w nowych granicach, został wymieniony dekanat kłódawski. Ciekawa jest historia tego dekanatu. Parafie do niego należące wchodziły najpierw w skład archidiecezji gnieźnieńskiej. Potem w 1818 r. włączony on został do archidiecezji warszawskiej. Kiedy tworzone w 1920 r. diecezję w Łodzi, wszedł w jej granice. Teraz w 1925 r. przypisany został diecezji włocławskiej. Dlaczego tak się stało? Historycznie nie łączyło go nic z tą diecezją. Jedyne wytłumaczenie poza tym, że chciano jakoś wynagrodzić straty diecezji, to być może wzięto pod uwagę, aby nieco zaokrąglić i tak jeszcze bardzo wydłużony kształt terytorium diecezji.

Dekanat ten w 1925 r. w diecezji łódzkiej obejmował takie parafie: Bierzwienna, Boryslawice, Chełmno, Dąbie nad Wartą, Grzegorzew, Kłodawa, Piezew i Umienie²⁶ i został włączony do diecezji włocławskiej, pozostając w dotychczasowym kształcie²⁷.

Tyle przygotowań ze strony polskich biskupów i decyzji Stolicy Apostolskiej. Należało teraz wprowadzić to w życie. Jak przyjęto te zmiany wśród duchowieństwa i wiernych, powiedzieć trudno. Zapewne były rozbieżne oceny, ale tym się nie interesujemy.

Wprawdzie tekst bulli był zapewne znany zaraz po jej podpisaniu przez papieża Piusa XI, to jednak nuncjusz apostolski w Polsce, arcybiskup Wawrzyniec Lauri, pismem urzędowym z dnia 11 listopada 1925 r. powiadomił biskupa włocławskiego o prowincjach kościelnych, w tym także nowych, a mianowicie metropolii gnieźnieńsko-poznańskiej, warszawskiej, wileńskiej, lwowskiej i krakowskiej. Poinformował, że do prowincji gnieźnieńsko-poznańskiej należą jako sufraganie diecezja chełmińska i włocławska. Ponadto wymienił dekanaty wchodzące w skład diecezji, informując jednocześnie, że parafia Duninów z dekanatu włocławskiego oraz że parafie Bałdrzychów i Wartkowice z dekanatu uniejowskiego nie wchodzą w skład diecezji²⁸.

Najwięcej diecezja otrzymała więc z diecezji płockiej. Zgodnie z tym, co dyktowała nowa bulla, 16 listopada 1925 r. wysłano z Płocka do Włocławka akta personalne księży, a było tego ogółem 21 poszytów. Przesłano dokumentację osobistą księży, którą przedstawiamy w niżej podanym zestawieniu tabelarycznym. Sporządzając tabelę posłużono się przy podawaniu duchownych w parafiach schematyzmem diecezji włocławskiej

z 1926 r.²⁹ Uznano bowiem, że został on wydany właściwie w niewiele dni po wprowadzeniu zmian. Natomiast liczbę wiernych wzięto ze schematyzmu diecezji płockiej z 1925 r.³⁰

Lp.	Parafia	Kapłan	Stanowisko	Liczba wiernych
Parafie z dekanatu mazowieckiego				
1	Ciechocin	Laskowski Stanisław	proboszcz	3195
2	Czernikowo	Morawski Antoni Moks Andrzej Stefan	proboszcz wikariusz	5160
3	Dobrzejewice	Wojno Wincenty	proboszcz	2890
4	Działyń	Turczynowicz Józef	proboszcz	2883
5	Łążyn	Włostowski Marcin	proboszcz	1350
6	Mazowsze	Pokrzywnicki Aleksander	proboszcz	2430
7	Nowogród	Pikuliński Karol	proboszcz	2430
8	Osiek nad Wisłą	Tymiński Antoni	proboszcz	1496
9	Wola	_ ³¹	–	1201
Parafie z dekanatu lipnowskiego				
10	Bobrowniki	Morozewicz Karol ³²	proboszcz	1720
11	Chełmca Wielka	Kocięcki Bolesław	proboszcz	3500
12	Grochowalsk	_ ³³	–	572
13	Karnkowo	_ ³⁴	–	3030
14	Kikół	Kukwa Adolf	proboszcz	3500
15	Lipno	Ryglewicz Jan Wierzbicki Leon	proboszcz wikariusz	8200
16	Ostrowite	_ ³⁵		800
17	Szpetal Górny	Charszewski Ignacy	proboszcz	2833
18	Sumin	Markowski Józef	proboszcz	1339
19	Wielgie	Mossakowski Roman	proboszcz	2400
20	Zaduszniaki	Straszyński Kazimierz	proboszcz	2518

Liczba duchowieństwa podana w tabeli nie zgadza się z tym co podano w wykazie z Płocka, a to dlatego, że musiały zajść pewne zmiany w ostatnich dniach. Stąd niektórzy kapłani, znajdujący się w wykazie z diecezji płockiej, w 1926 r. znajdują się w innych już parafiach diecezji wrocławskiej.

A wspomniany wykaz podaje następujących księży: 1) Charszewski Ignacy ze Szpetala, 2) Kocięcki Bolesław z Chełmicy, 3) Kukwa Adolf

z Kikoła, 4) Laskowski Stanisław z Ciechocina, 5) Markowski Józef z Sumina, 6) Moks Andrzej Stefan – wikariusz w Czernikowa, 7) Morawski Antoni z Czernikowa, 8) Morozewicz Karol z Bobrownik, 9) Mossakowski Roman z Wielgiego, 10) Pikuliński Karol z Nowogrodu, 11) Pokrzywnicki Aleksander z Mazowsza, 12) Ryglewicz Jan z Lipna, 13) Sadkowski Michał – prefekt z Lipna, 14) Straszyński Kazimierz z Zadusznik, 15) Suchcicki Jan – wikariusz z Lipna, 15) Tymiński Antoni z Osieka nad Wisłą, 17) Turczynowicz Józef z Działynia, 18) Wierzbicki Leon, 19) Włostowski Marcin z Łążyna, 20) Wojno Wincenty z Dobrzejewic, 21) Zatryb Ludwik³⁶.

Możliwe iż w ostatnich dniach, to jest po ukazaniu się schematyzmu na 1925 r. biskup płocki dokonał pewnych przesunięć, bo spośród kapłanów, których akta przekazano, niektórzy musieli się znaleźć w dekanatach lipnowskim czy mazowieckim w ostatnich miesiącach, a akta Ludwika Zatryba zostały przysłane przez przypadek, bo nie zna go w 1926 r. ani schematyzm płocki, ani włocławski. Niektórzy z księży związanych bardzo z diecezją płocką, np. ks. Ignacy Charszewski, później powrócili do swojej macierzy.

Ogółem więc z diecezji płockiej przyszło 20 parafii, 21 kapłanów i 53.447 wiernych.

O akta tych parafii zawiślańskich Kuria Diecezjalna Włocławska musiała się upomnieć 12 kwietnia 1926 r.³⁷ Potrzebne akta wysłano z Płocka 27 kwietnia, z jednoczesnym wykazem tych parafii. Przekazano akta parafii: Bobrowniki – 2 vol., Chełmica – 2 vol., Ciechocin, Czernikowo, Dobrzejewice, Działyn – 3 vol., Grochowalsk – 2 vol., Karnkowo – 3 vol., Kików, Lipno – 2 vol., Łążyn – 2 vol., Mazowsze – 3 vol., Nowogród, Osiek nad Wisłą – 2 vol., Ostrowite – 2 vol., Sumin, Szpetal – 2 vol., Trutowo – 2 vol., Wielgie, Wola, Zaduszniki – 2 vol. oraz 20 poszytów opisu wizytacji pasterskich³⁸. Trzeba zaznaczyć, że nadesłane akta parafii rozpoczynają się znacznie wcześniej aniżeli akta parafialne z Włocławka, ponieważ tu spaliły się w 1920 r. podczas kampanii bolszewickiej na Włocławek.

Parafie te w chwili przekazania ich były podzielone na dwa dekanaty, w Lipnie i Mazowszu, jak to widać ze schematyzmu płockiego z roku 1925, i taki podział zastosowano także początkowo w diecezji włocławskiej. Później dopiero dokonano zmian w organizacji dekanalnej w tej, dobrzyńskiej, części diecezji.

Trzeci, ale znacznie mniejszy, dekanat przyłączono z diecezji łódzkiej, o którym wspomniano już wyżej. Także i tu należało wprowadzić w życie postanowienia bulli.

Biskup łódzki Tymieniecki wypełniając polecenia bulli powiadomił 19 listopada 1925 r. biskupa włocławskiego, że polecił księżom dekanatu kłodawskiego, aby w sprawach wszystkich zwracali się już do biskupa we Włocławku, jednocześnie podając wykaz parafii i pracujących tam kapłanów. Postanowiono przedstawić to w formie tabeli, opierając się na wspomnianym piśmie biskupa łódzkiego oraz na schematyzmie diecezji łódzkiej z 1925 r.

Lp.	Parafia	Kapłan	Stanowisko	Liczba wiernych
Parafie z dekanatu kłodawskiego				
1	Bierzwienna	Kantorski Cezary	proboszcz	3600
2	Borysławice	Świąder Ignacy	proboszcz	2820
3	Chełmno	–	–	2350
4	Dąbie nad Nerem	Kajrukszto Józef Sienkiewicz Bogusław	proboszcz wikariusz	5024
5	Grzegorzew	Ostrowski Klemens Tołkacz Waclaw	proboszcz wikariusz	6500
6	Kłodawa	Choynowski Teofil Nowicki Stanisław	proboszcz wikariusz	5159
7	Pieczew	Różański Zdzisław	proboszcz	2161
8	Umienie	Margoński Antoni	proboszcz	4480

W parafii Chełmno nie było kapłana, bo proboszcz ks. Tomasz Chrepiński zmarł i nie zdążono jeszcze mianować nowego, ale biskup łódzki lojalnie zapytał, czy ma jeszcze Chełmno obsadzić, czy uczyni to już biskup włocławski³⁹. Biskup Zdzitowiecki wyraził radość, że biskup łódzki wyznaczy proboszcza do Chełmna. Kiedy jednak porównujemy powyższy wykaz z tym, co jest zawarte w schematyzmie diecezji łódzkiej z 1925 r.⁴⁰, widzimy, że w ostatnich tygodniach ordynariusz łódzki dokonał zmian na probostwach dekanatu. W posiadanym egzemplarzu ołówkiem napisano aktualnych w chwili zmian duszpasterzy dekanatu. Jak się okazało, akta tych księży zostały przekazane do Włocławka. Kuria łódzka przesłała do Włocławka dnia 3 grudnia akta parafii i księży dekanatu kłodawskiego w ilości 31 poszytów, bowiem włączono do tego akta dekanatu, a i niektóre parafie miały po kilka tomów akt.

Ta przesłana dokumentacja zawierała: dekanat (Kłodawa) – 6 vol., zakon karmelitów w Kłodawie – 1 vol., parafia Kłodawa – 3 vol., Bierzwienna – 2 vol., Borysławice – 1 vol., Dąbie (nad Nerem) – 2 vol., Grzegorzew – 2 vol., Chełmno – 1 vol., Piezew – 1 vol., Umienie – 2 vol.

Przesłano równocześnie akta osobiste kapłanów tego dekanatu, każdego po jednym woluminie, a mianowicie: Chojnowski Teofil, Nowicki Stanisław, Kantorski Czesław, Świąder Ignacy, Kajruksztó Józef, Sienkiewicz Bogusław, Ostrowski Klemens, Tołkacz Waclaw, Różański Zdzisław, Margoński Antoni⁴¹, których odbiór potwierdzono 16 grudnia⁴².

Zatem z diecezji łódzkiej przyszło 8 parafii, 10 kapłanów i 32.094 wiernych.

Kształt tego dekanatu w diecezji włocławskiej początkowo pozostał taki, jaki zastano⁴³. Zmieniał się dopiero w późniejszych latach.

Podsumowując, diecezja otrzymała 28 parafii, 31 kapłanów oraz 85.541 wiernych. Należałoby zapytać, ile w tymże roku oddała innym diecezjom. Ale o tym w osobnym artykule.

Parafie, o których mowa w niniejszym artykule, pozostały w diecezji włocławskiej pomimo zmian, jakie diecezja ta przechodziła w 1992 i 2004 r. Zmienił się za to kształt dekanatów, ale sprawa ta wychodzi poza ramy niniejszego opracowania.

Na zakończenie, opierając się na innym opracowaniu podpisanego, ukazującym to, co odeszło od diecezji w 1925 r., a będącym w druku, możemy porównać, ile diecezja oddała, a ile utraciła i jaki jest ostateczny bilans. Parafii oddano 178, a otrzymano 28, czyli łącznie oddano 150 parafii. Kapłanów odeszło 247, a z diecezji płockiej i łódzkiej otrzymano 28, czyli ubyło ich 219, zaś wiernych odeszło 830.610, a przybyły tylko 85.541 osoby, czyli liczba wiernych zmniejszyła się o 745.069 osób. Jest zrozumiałe, że w rzeczywistości liczba wiernych mogła się nieco różnić, ale nie zmienia to faktu, że ostatecznie diecezja włocławska w 1925 r. uległa znacznemu zmniejszeniu.

PRZYPISY

¹ Tekst bulli zob. *Ditionis polonicae de nova dioecesium latini ritus circumscriptione* (Bulla *Vixdum Poloniae unitas*), „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (KDKK), 20(1926), s. 3–9; tłum. pol.: *Konstytucja apostolska Vix dum Poloniae unitas o nowem rozgraniczeniu diecezji w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie”, 16(1919–1925), s. 73–79.

² Sprawę tych zmian omawia praca: W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.

³ Tekst nie podpisany, jako komentarz redakcji do tekstu bulli, KDKK, 20(1926), s. 9.

⁴ Parafie te, w liczbie 20, zostały wymienione w bulli.

⁵ Biogram tego arcybiskupa zob.: W. Graczyk, *Nowowiejski Antoni Julian*, *bl.*, w: *Encyklopedia katolicka* (EK), t. 4, Lublin 2010, kol. 81–82.

⁶ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1839)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (ABMK), 21(1970), s. 394.

⁷ Bulla *Vixdum Poloniae unitas*, s. 3.

⁸ Nie udało się wyjaśnić, dlaczego tak było. Dlaczego Przepust był zaliczany do ziemi dobrzyńskiej. Niektórzy historycy sugerują możliwość zmiany koryta rzeki w tym rejonie. Patrząc na konfigurację terenu, trzeba uznać taką zmianę za możliwą. Jednak żadne źródło o tym nie wspomina, a jeżeli tak być mogło, to już po powstaniu parafii w Przypuście. Kiedy później Przepust przestał być parafią i znalazł się w nowej Nieszawie, to i tak, aż do 1818 r. wsie Wolne i Rybitwy należały do parafii nieszawskiej.

⁹ Biogram tego biskupa zob.: J. Bierniak, *Gerward z Ostrowa (?–1323) biskup wrocławski*, w: *Zasłużeni dla Włocławka*, Włocławek 1991, s. 56–58.

¹⁰ Biogram tego biskupa zob.: P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999*, Warszawa 2000, kol. 101; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 35–36.

¹¹ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (ADWł), Dokumenty samoistne, Dok. 131; *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 2/1, Warszawa 1858, s. 232, nr 240.

¹² *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, coll. A Theiner, t. 1, Romae 1860, s. 302; S. Librowski, *Wizytacje diecezji wrocławskiej*, ABMK, 10(1965), s. 144.

¹³ Biogram tego biskupa zob.: W. Kujawski, *Maciej Golańczewski (ok. 1285–1368)*, biskup wrocławski, w: *Zasłużeni dla Włocławka*, dz. cyt., s. 61–63.

¹⁴ Miejscowości należące do biskupstwa wrocławskiego, a położone także w ziemi dobrzyńskiej, są wymienione w dokumencie papieża Aleksandra IV, wystawionym w Angani 19 czerwca 1259 r.; są dosyć dokładne materiały o tych majątkach biskupów wrocławskich w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku w zespole Akta biskupów kujawsko-pomorskich. Dobra biskupów.

¹⁵ Biogram tego biskupa zob.: J. Walkusz, *Łubieński Maciej*, w: EK, t. 11, Lublin 2006, kol. 576–577; A. Szczepański, *Łubieński Maciej h. Pomian (1572–1652)*, biskup chełmski, poznański, wrocławski, prymas Polski, w: *Włocławski słownik biograficzny*, t. 1, Włocławek 2004, s. 100–102.

¹⁶ Biogram tego biskupa zob.: P. Gach, *Łubieński Stanisław*, w: EK, t. 11, Lublin 2006, kol. 579–580; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, dz. cyt., s. 37.

¹⁷ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1839)*, ABMK, 19(1971), s. 97; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, dz. cyt., s. 17.

¹⁸ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1839)*, ABMK, 19(1971), s. 97.

¹⁹ ADWł, Akta kapituły wrocławskiej. Akta posiedzeń, nr 9(223), k. 281.

²⁰ *Relatio functionis pastoralis per Illustrissimum Dominum Mathiam Łubieński, episcopus Wladislaviensis et Pomeraniae in urbem missa*, w: *Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis* (MHDWł), t. 7, Wladislaviae 1888, s. 80.

²¹ *Confirmatio dismembrationis quatuor ecclesiarum parochialium a dioecesi Plocensis et unionis ad dioecesis Wladislaviensem*, w: MHDWł, t. 8, Wladislaviae 1888, s. 23–25.

²² ADWł, ABKP, Wiz. 13(74): *Visitatio ecclesiarum parochialium in archidiaconatu Wladislaviensis [...] anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo nono et aliis, successive facta et expedita*, s. 807–875; W. Kujawski, *Repertorium ksiąg wizytacyjnych diecezji kujawsko-pomorskiej przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku*, ABMK, 68(1997), s. 157–160.

²³ Tekst konkordatu zob.: ADWł, Akta Kurii Diecezjalnej Włocławskiej (AKDWł), sygn. ADWł, og. I, 2, k. 3ns.

²⁴ Tamże, og. I, 2, k. 67–68.

²⁵ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1839)*, ABMK, 21(1970), s. 358.

²⁶ „Elenchus cleri saecularis ac regularis Dioeceseos Lodzensis” pro Anno Domini 1925, s. 25–26.

²⁷ „Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Wladislaviensis” pro Anno Domini 1926, s. 43–44.

²⁸ ADWł, AKDWł, og. I, 2, k. 100–101.

²⁹ „Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Wladislaviensis” pro anno Domini 1926.

³⁰ „Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Plocensis” pro anno Domini 1925.

³¹ W schematyzmie plockim z 1925 r. nie podano nazwiska proboszcza. Parafię obsługiwali karmelici z Trutowa.

³² W 1925 r. był w parafii Łysakowo i zapewne w ostatniej chwili przeszedł do Bobrownik.

³³ Parafię obsługiwał proboszcz z Zadusznik.

³⁴ Trudno powiedzieć, kto był proboszczem. Akt ks. Żmijewskiego bowiem nie ma wśród przekazanych.

³⁵ Parafię obsługiwał proboszcz z Chełmicy.

³⁶ ADWł, AKDWł, og. I, 2, k. 119–119v; „Catalogus ecclesiarum dioecesis plocensis” 1926, s. 40–46, 52–55.

³⁷ ADWł, AKDWł, og. I, 2, k. 137.

³⁸ Tamże, k. 142–143.

³⁹ Tamże, k. 109–109v.

⁴⁰ „Elenchus cleri saecularis ac regularis Dioeceseos Lodziensis pro Anno Domini” 1925, s. 25–26.

⁴¹ ADWł, AKDWł, og. I, 2, k. 117.

⁴² Tamże, k. 118.

⁴³ „Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri... tam saecularis quam regularis dioecesis Wladislaviensis” pro Anno Domini 1926, s. 43–44.